

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Türkiye'nin uluslararası göç politikasına tarihsel bir bakış

A historical overview of turkey's international immigration policy

Yeliz Polat¹

1 Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Elazığ, TÜRKİYE, E-mail: ylzaktas@firat.edu.tr

Öz

Türkiye'deki uluslararası göç politikası, ulusal ve uluslararası gelişmeler ışığında ya anan siyasal, ekonomik ve sosyal dönümlemlerden etkilenerek yeniden yapılanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye'nin, uluslararası göç politikasının tarihsel süreç içinde ele alınarak irdelenmesi ve ya anan dönümlemlerinde bu göç politikasındaki dönemsel değişimlerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Yazın taraması ve mevzuat okuması tekniğiyle elde edilen veriler ışığında Türkiye'nin uluslararası göç politikası, yasal, kurumsal, sosyo-kültürel, iskân ve ekonomik boyutlar dikkate alınarak bütüncül ve betimleyici bir biçimde çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, uluslararası göç politikası, uluslararası göçmen, uyum, kent.

Abstract

Being influenced by political, economic and social transformations taking place in the light of national and international developments, International immigration policy in Turkey restructures. The work in this context, the aims of this article are to be examined of transformation of international immigration policy applied in Turkey in the historical process, and to be intended to reveal of the periodic change in the immigration policy. International immigration policy of Turkey has been resolved taking into account legal, institutional, socio-cultural, housing and economic dimensions in a holistic and descriptive manner, with data obtained by the methods which are literature review and reading of legislation.

Keywords: Turkey, international immigration policy, immigrant, adaptation, urban.

Citation/Atf: POLAT, Y. (2021). Türkiye'nin uluslararası göç politikasına tarihsel bir bakış. *Journal of Awareness*. 6(2), 145-160, DOI: <https://doi.org/10.26809/joa.6.2.05>

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Yeliz Polat
E-mail: ylzaktas@firat.edu.tr

Bu derginin içeriği Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. GİRİŞ

Son yıllarda dünyada görülen göç hareketine geçmiş yıllara oranla artmaktadır. Yaşanan göçlerin ülke sınırlarını aşması sonucunda, göç ulusal bir sorun olmanın ötesinde uluslararası bir soruna dönüşmüştür. Yaşanan göç akınları, devletlerin göç politikasına ve uygulamalarına yönelik bazı düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir; ayrıca, insan hareketlerini kontrol altında tutmak amacıyla göçe ve göçün yarattığı etkilere karşı mücadele çabaları da bu yasal düzenlemelerin hazırlanmasında etkili olmuştur. Dünyada uluslararası alanda göç olgusuyla ilgili ilk düzenlemeler Milletler Cemiyeti (MC) çerçevesinde mültecilerin hukuki statüsünü tanımlamak amacıyla yapılan sözleşmelerle başlamıştır. MC'nin çalışmaları sonrasında uluslararası göç konusunda birçok ulusüstü yapıların oluşumunun önü açılmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) başta olmak üzere diğer birçok yapı ulusların kendi göç ve göçmen politikalarının oluşmasını etkilemiştir. Bu ülkelerden biri olan Türkiye, hem iç hem de bu dış dinamiklerin etkisiyle süreç içinde kendi uluslararası göç politikasını oluşturmaya çalışmış/çalışmaktadır.

Tarihsel olarak irdelendiğinde, Türkiye'ye yönelik ilk kitlesel göç dalgası 1923 yılında Türk-Yunan mübadelesi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu göç hareketiyle, Türkiye'ye 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 395 bin göçmen gelmiştir (İskân Tarihçesi, 1932: 18). Türkiye'ye Yugoslavya'dan yönelen kitlesel göçte diğer bir önemli göç hareketidir (Baklacioğlu, 2015). Türkiye'ye yönelik göç dalgasının üçüncüsü ise, 1979'da İran İslam Devrimi sonrasında yaklaşık 1 milyon göçmenin Türkiye'ye gelmesiyle yaşanmıştır (GİGM, 2017). Anadolu'ya gerçekleşen büyük göç dalgasından bir başkası ise Bulgaristan'dan gerçekleşmiştir. Özellikle 1989 yılında 300 binden fazla Müslüman Slav olan Bulgar Türkü ile Pomaklar Bulgaristan'dan Türkiye'ye kitlesel olarak göç etmiştir. Takip eden süreçte, 1991 yılında ise Körfez Savaşı nedeniyle yaklaşık yarım milyon göçmen Kuzey Irak'tan Türkiye'ye sığınmıştır (Kirişçi ve Karaca, 2015: 301, 304). Türkiye'ye yönelen son kitlesel göç ise 2011 yılında Suriyelilerin gelişiyle başlamış ve Suriye'deki istikrarsızlık nedeniyle zorunlu geliş kısmen devam etmektedir. Türkiye kitlesel biçimde gelen Suriyelilere geçici koruma statüsü vermektedir. Yani, 1920'lerin başından bugüne Türkiye farklı zamanlarda eski Osmanlı tebaasını oluşturan kitlesel nitelikli göçmenlerin hedef ülkesi olmuştur.

Türkiye'deki uluslararası göç politikasına yönelik literatür incelendiğinde, İçduygu (2004: 27-28), Türkiye'ye yönelik düzensiz göç hareketlerini tarihsel süreçte 1979-1987, 1988-1993, 1994-2000/2001 ve 2001 sonrası

olmak üzere dört ayrı zaman diliminde sınıflandırmıştır. İçduygu, 1979-1987 arasını düzensiz göçün doğum dönemi, 1988-1993 arasını büyüme dönemi, 1994-2000 arasını olgunlaşma ve 2001 sonrası ise yaşlanma dönemi olarak adlandırmıştır. Dedeoğlu ve Gökmen (2011: 61) ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında göçe ilişkin hukuksal düzenlemeler çerçevesinde üç temel gelişmeye dikkat çekilmiştir. Bunlardan ilki, Osmanlı'nın eski topraklarında artan milliyetçilik akımları neticesinde, anavatanlarına geri dönmek isteyen Türk göçmenlerin akımı; ikincisi 1923'te Lozan Barış Antlaşması Türk/Yunan savaşının bitişi ve anlaşmaya eklenen madde ile iki ülke arasında vatandaşların değişimine olanak sağlanması; sonuncu gelişme ise 1934'teki Türk soyundan gelenlerin geri dönüşünü teşvik etmek için tasarlanan 2510 Sayılı İskân Kanun'dur. Ayrıca, İçduygu vd. (2014: 46-48), Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana öne çıkan modernite projesi içinde ulus devletinin inşası ve korunması süreçlerinin ve uluslararası göç hareketlerinin etkileşiminin sorunsallaştırdıkları çalışmada, Türkiye'nin göç politikasını 1923-1950, 1950-1980 ve 1980-2014 olmak üzere üç dönemde çözümlenmiştir. İlk dönemde ulus devletinin temelinin atıldığı, ikinci dönemde ulus devletinin ve modernitenin yerel olarak derinleştiği ve son dönem de ise küreselleşmenin yoğunluğunu hissettirdiği ve Türkiye'deki ulus devletinin dünya ile eklenmesinin ivme kazandığı belirtilmiştir.

Bu çalışmada ise, 1923'ten günümüze Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, bu politikalarda yaşanan dönüşümler ve bu dönüşümlere etki eden ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel ulusal ve uluslararası değişkenler bağlamında çözümlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, 1920'lerden günümüze, Türkiye'de uygulanmaya konan uluslararası göç politikaları ve bu politikalarda dönüşüme yol açan ulusal ve uluslararası değişkenler diyalektik bir ilişki içinde ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında öncelikle Türkiye'nin göç politikasının şekillenmesini sağlayan ulusal ve uluslararası mevzuat analitik olarak tarihsel akışa uygun biçimde çözümlenmiştir. Fakat bazı politikalarda tarihsel akışı, metin içinde bütüncül bir biçimde verebilmek adına dönemsel sıçramalar yapılmıştır. Bu çözümleme sonucunda, Türkiye'de uygulamaya konan uluslararası göç politikası iki ana dönemde sınıflandırılmıştır. Bunlardan ilki, 120'lerin başından 1960'a kadar olan dönem, ikincisi 1961'den günümüze kadar geçen süreçte göç politikalarının uygulanmaya konulduğu dönemdir. Bu dönemlemede, Türkiye'nin göçmenlere yönelik hayata geçirdiği yasal düzenlemeler ve bu düzenlemeleri belirleyen siyasal yönelimler ve özellikle

uygulanan uluslararası göç politikalarının niteliği ana belirleyici olmuştur. İlk dönemde, yoğunluklu olarak Osmanlı eski tebaalarından gelen göçmenler genellikle kitlesel iskân edilmiş ve bu kapsamda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Takip eden ikinci dönemde ise, uluslararası göç bir sorun olarak dünyanın ilgilendiği bir konu haline gelmiş ve uluslararası sistemin bir parçası olarak Türkiye’de uluslararası alanda yapılan düzenlemelere kayıtsız kalamamıştır. Bu çerçevede, Türkiye, öncelikle Cenevre Sözleşmesi’ne 1961 yılında taraf olmuş, ardından da Avrupa Birliği (AB)’ne katılım sürecinin bir parçası olarak uluslararası göçün kontrolüne yönelik gerçekleştirilen AB düzenlemelerine uyum kapsamında, 1994 yılında 6169 sayılı İltica ve Sığınma Yönetmeliği ve 2013 yılında da Türkiye’nin ilk uluslararası göç yasası olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun’unu yürürlüğe koymuştur. 2013 yılında çıkarılan bu Yasa ile göçmen haklarının korunması ve göç yönetimi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu ikinci dönemde, liberal bir yaklaşımla göçmenlerin kitlesel olarak kavranışından birey olarak göçmen anlayışına kademeli olarak bir geçiş söz konusu olmuştur. Ayrıca, bu dönemle birlikte, uluslararası göçmenlere yönelik yalnızca barınma ve hane geçiminin sağlanması çerçevesinde iskân edilme konusunun dışında, güvenlik, hukuki destek ile sosyo-kültürel ve ekonomik uyum sorunları da ele alınmaya başlamış ve bu bağlamda yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Son olarak 2013 sonrası uluslararası göç çerçevesinde, kurumsal örgütlenmeye gidilmiş ve ulusal politika üretimi için merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşları ile uzman akademisyenler bir araya getirilmiştir. Kısacası, çalışma kapsamında 1920’lerden günümüze Türkiye’nin uluslararası göç politikası 2 dönemde çözümlenmiş ve göçün “kitleselden liberal bireysele” - “iskândan çok boyutlu uyuma” dönüşme süreci bu çözümlenmede ana dayanak olarak alınmıştır.

Son olarak, literatür incelendiğinde göçmen kavramıyla ilgili genel bir kabul bulunmamaktadır. Bu kapsamda, çalışmada göçmen kavramı daha kapsayıcı bir kavrayışla ele alınarak muhacirleri, göçebeleri, serbest göçmenleri, iskânli göçmenleri, münferit göçmenleri, toplu göçmenleri, vatansızları, mültecileri, sığınmacıları, geçici sığınmacıları, geçici koruma altındakileri, pasaportuyla Türkiye’ye gelmiş fakat savaş sebebiyle geri dönemeyenleri ve eğitim ya da iş nedeniyle Türkiye’de bulunan yabancı uyrukluları kapsayacak biçimde kullanılmıştır.

2. 1924-1960 DÖNEMİNDE UYGULANAN ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKASI

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduktan sonraki yıllarda, Türk soyundan gelen göçmenlerin gelişinin yanı sıra bir zamanlar Osmanlı tebaasına bağlı olan halkların Türkiye’ye olan göçleriyle de karşı karşıya kalmıştır. 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanununun 1 inci maddesinde “Türkiye’de Türk kültürüne bağlılık dolayısı ile nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verilmiştir.” ibaresi bulunmaktadır. Aynı zamanda Kanunun 3 üncü maddesinde “Türkiye’de yerleşmek maksadı ile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, iş bu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emri ile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tespit olunur.” ifadesi ile Türkiye’ye giriş yapabilecek nüfusun kabul edilmesi İcra Vekilleri Heyeti kararına bırakıldığı ve bugünkü karşılığı ile Bakanlar Kurulu’na bırakıldığı görülmektedir. 1934 yılındaki İskân Kanunu ağırlıklı olarak Türk kültürüne bağlı kişilerin ülkeye kabulü şartı çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak, ülkeye giriş talebinde bulunan nüfusun kabulüne yönelik kararın Bakanlar Kuruluna bırakılması, İskân Kanunu için yalnızca Türk kültürüne bağlı kişilerin değil İcra Vekilleri Heyeti’nin Türk kültürüne bağlı kabul ettiği Türk olmayanlarında kabulü fikrini düşündürmektedir. 1934 İskân Kanunu’nda Türk soyuna veya Türk kültürüne vurgu yapılıyor tezinin tersine aslında hareket alanları sadece Türk kültürü ile sınırlı kalmayarak Osmanlı’nın geçmiş ortak tarihi de dikkate alınmıştır. Ayrıca, 1950 yılında Türkiye’de çıkarılan 5862 sayılı Pasaport Kanunu’na göre, “Umumiyetle mültecilerin ve iskân hakkındaki mevzuat dışında olarak yurt tutmak maksadıyla gelen yabancıların, pasaportları olsun olmasın Türkiye’ye kabulleri İçişleri Bakanlığı’nın kararına bağlıdır” hükmü dikkate alındığında Türk soyuna ve Türk kültürüne bağlılığın ön koşul olarak belirlenmediği görülmektedir. Ancak, bu çerçevede, Türk soyundan olmayan ancak ülkemize kabul edilen Arnavut, Boşnak, Pomak kitlesel göçlerinin izahı mümkün olabilmektedir.

Öksüz (2000: 286) Cumhuriyet’in ilanından sonraki yıllarda Türkiye’ye gerçekleşecek göçlerde genellikle ırk unsuru ön planda olduğunu ve 1923’te Türkiye’ye gelen 1.200 Arnavut kabul edilmediği belirtmesine karşın, Bulgaristan’da zor şartlarda kalan Müslüman

Arnavutlar için de Türkiye'nin kapılarını açmış olduğunu aktarmıştır. Baklacioğlu (2010: 168) ise, Arnavut demograf olan Hivzi İslami'ye başvurmasıyla, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasında Kosova, Karadağ, Sancak ve Makedonya'dan Türkiye'ye 240.000 Arnavut'un göç ettiği belirlenmiştir. Ayrıca, Kirişçi, 1934 İskân Yasası'nın Türk kimliğini öne çıkaran yapısına karşı, göçmenlerin kabul edilmesinde din unsurunun da etkili olduğunu belirtmektedir. Etnik olarak, Türk olmayan Müslüman Arnavutlar, Boşnaklar ve Pomaklar, mülteci veya göçmen olarak Türkiye'ye girişleri söz konusu iken, Ortodoks Gagavuz Türkleri veya Şii Azerilerin bu ayrıcalıktan yararlanamaması somut örnekleri oluşturmaktadır (Danış, 2004: 8). Macar (2015: 185) Türkiye-Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesinde, süreci destekleyenler dini homojenliği benimsemiş olduklarını belirtmektedir. Bu mübadele sırasında Anadolu'ya gelen nüfus ise önceden belirlenmiş sekiz iskân bölgesinde on dokuz şehirde ve şehrin çevresinde (İskân Tarihçesi, 1932: 18), Yunanlılardan geri kalan konutlara ya da kırsal alanda yeni oluşturulan yerleşim alanlarında iskân edilmişlerdir (Cengizkan, 2004: 34, 36, 56).

İkinci Dünya Savaşından sonra Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç eden nüfusun, Arnavut kaynaklarına göre çoğunluğunun Arnavutlardan oluştuğunu, Türklerin ise göç edenlerin %20'sini oluşturduğunu ileri sürmektedir. İleri sürülen bu teze, Osmanlı döneminden beri Makedonya ve Kosova bölgelerinde Türk nüfusunun az olduğunu ve bu bölgelerde yaşayanların kendilerine Türk dediklerini ancak o bölgede yaşayan kişilerin aslen Arnavut oldukları yanıtı verilmiştir. Arnavut kaynakları buna gerekçe olarak da Arnavutların Türk ile Müslüman kimliklerini özdeş görüp kendilerinin Müslüman oldukları için Türk olarak tanımladıklarını öne sürmüşlerdir. Buna neden olarak, Osmanlı döneminde Müslim tebaanın içinde yer almaları gösterilmiştir (Baklacioğlu, 2010: 197-198). Ayrıca, bu dönemde, Ç. Marinov, 1950-1951 yılları arasında Türkiye'ye Bulgaristan'daki Türklerle birlikte Romanlar ve Pomak Türkeri'nin göç ettiğini, B. N. Şimşir bu göçmenlerin sayısının 154.393 olduğunu ve M. Saray ise aile birleşmeleri yoluyla 1978 yılına kadar 130 bin göçmenin daha Türkiye'ye geldiğini belirtmiştir (Kamil, 2016: 32). Yani Osmanlı döneminde Müslim tebaa olarak kabul edilen ve Bulgaristan'dan gelen göçmenlere de Türkiye kapılarını açmıştır.

Arnavut kaynakların tersine, Baklacioğlu'nun Yugoslavya'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin çoğunluğunun Türk olduğu ancak yine de bu tartışmaların etnik kimlikleri konusunda kesin kanaatin geliştirilmesinin güç bir konu olduğu kaydedilmektedir¹. Baklacioğlu

(2010: 142) eski Yugoslavya'nın Kosova ve Makedonya bölgelerindeki Türk ve Arnavut kimlikleri birbirinden tam anlamıyla ayırmanın mümkün olamayacağını ve Arnavutların o yıllarda Türk kimliğini İslam kimliği ile özdeş tutmaları kendilerini Arnavut karşısında Arnavut, Türk karşısında Türk olarak tanımlayabilmislerdir. Bu da her iki toplumun karşılıklı asimilasyon süreci içerisinde kurguladıkları ortak, ayrıştırması güç bir kimlik algılanmasının varlığına işaret etmektedir. Baklacioğlu, bu olgunun bütün kimlik kategorilerini Arnavut kimliği içinde kabul eden ve bu bakımdan bölgedeki Türk tarihini de kendi içerisinde eriten, Arnavut yazınına güvenilmez kıldığını belirtmiştir. Bu konuda, Ağanoğlu (2017: 392) ise, hem Türkleri hem de Arnavutları bir arada buluşturulabilecek bir gerçek vardır ki o da İslam kimliğidir. İslam kimliği, her iki toplumun birleşip buluştuğu bir alanı meydana getireceğine vurgu yapmıştır. Karpat (2017: 97-98) ise, göçlerin Osmanlı devletine ve Türkiye'ye getiren etkenler arasında Müslümanlığın önemli bir rolü olduğunu ifade eder. Ancak göç etmede çekici güç olarak sadece din olgusunu kabul etmek yanlış ve yanıltıcı olacaktır. Din/Müslümanlık bireylere ortak bir kimliği sağlasa da bireylerin birlikte yaşamasını sağlamasındaki esas unsur, Osmanlı tebaasıdır. Bu unsur Osmanlı'nın siyasi kültürünü benimsemeleri ve düzenin yarattığı ortak değerleri ve tutumları paylaşmaları anlamına gelmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan yasal düzenlemeler ve tüm bu tezler birlikte değerlendirildiğinde, hem Arnavut kaynaklara göre aynı soy bağına sahip olmamasına karşın Arnavutlar Osmanlı'nın eski tebaası olarak Türkiye'ye bir aidiyet bağı kurmuş ve Anadolu'ya göç etmiş hem de Türkiye İcra Vekilleri Heyeti kararıyla yasada doğrudan belirtilmemesine karşın Arnavutları vatandaş olarak kabul etmiştir. Yani, etnik kimlik Cumhuriyetin ilk yıllarında, tek başına göçmenlerin kabulünde etkili olmamıştır. Karpat (2017: 98) bu durumu şöyle ifade etmektedir; Osmanlı Devleti'nin kendine özgü davranışları, tutumları, kültürel geçmişi olan toplumu ve kişileri meydana getirmiştir. Meydana gelen kültür, devletin yıkılması ile son bulmayarak günümüze kadar devamlılığını sürdürmüştür. Türkiye'de bu yapı Türklük olarak adlandırılmaktadır. Bugün bir Türk kültür bakımından bir Fransız ya da bir Alman ailesinden ziyade Müslüman ailesine çok daha fazla benzerlik gösterir. Kastedilen dini, laiklik gibi tartışmalar ötesinde, başka bölgelerden gelip farklı dil kullanan göçmenler ile yerli halkın anlaşmasını sağlayan ya da birbirlerini yakınlaştıran (dinin de ötesinde etki gösteren) güçlerden söz edilmektedir. Dolayısıyla Osmanlı kültürüne sahip olmak, göçle gelen kitlenin Anadolu'da bulunan yerli halkla kaynaşmasına kolay-

lık sağlamıştır. Karpat'ın bu çözümlemesi Suriyelilerin Avrupalı toplumlarla kıyaslandığında, Türkiye'deki yerli halk tarafından kabulünde ve Suriyeli göçmenlerin toplumsal uyum süreçlerinin görece daha başarılı olmasında önemli bir temel oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, bu ilk dönemde, Osmanlı'daki müslim ve gayr-i müslim tebaa anlayışının yansımaları neticesinde uluslararası göç politikasında Türk soyundan olmayan fakat Müslüman olan ya da Türkiye'ye geldiğinde Müslümanlığı seçen Türk kültürüne bağlı göçmenlere "açık kapı politikası" uygulanmıştır. Mevzuat üzerinden incelendiğinde görülmüştür ki bu politikada kitlesel nitelikteki göçmenlerin yarattığı mekânsal örgütlenme ulusal ve yerel ölçekte sorun olarak görülmemiştir. Dolayısıyla, 1934 tarihindeki İskân Kanun'unda, göçmenlerin ülkeye kabulü ve kitlesel iskânı konusu ağırlıklı olarak yer almış fakat uyumları ile ilgili düzenlemelere yer verilmemiştir. Başka bir ifade ile göçmenlerin toplumsal uyumu önemli bir sorunsal olarak değerlendirilmemiştir. Sarı (2011: 21) cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye'de uygulanan uluslararası göçmenlerle ilgili iskân politikasının ise barınma ve geçinme boyutuyla ele alındığını belirtmiştir. Bu nedenle Sarı, muhacirlere "adi iskan"ın uygulandığını belirtmiş ve Kökdemir'den aktardığına göre de "Memleketinde malı olup olmadığına bakılmayarak kendisine barınacak bir hane, işine göre geçinecek dükkân, arsa veya tevzî talimatnamesinin tayin ettiği oran ve miktarda arazi, bağ, bahçe, zeytinlik v.s." verilmesi olarak adi iskanı açıklamıştır. Yani, cumhuriyetin ilk yıllarında iskân kavramı, barınma ve geçinme gereksinimini karşılayacak olanaklar sunacak biçimde ele alınmıştır. Ayrıca, 1950 yılında yayınlanan ve yürürlüğe giren 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanuna göre ise, siyasi nedenlerle Türkiye'ye sığınan yabancıların yalnızca İçişleri Bakanlığınca müsaade edilecek yerlerde ikamet etmeleri şartı getirilmiştir. Yani, göçmenlere yönelik ikamet sınırlaması yalnızca siyasi nedenlerle gelenlerle sınırlandırılmış ve ulusal güvenlik boyutuyla ele alınmıştır. Kısacası, bu ilk dönemde, Türkiye'ye gelen göçmenlere yönelik uygulanan politikalarda, Osmanlı eski tebaasına yönelik açık kapı anlayışı, kitlesel kabul, barınma ve geçinme gereksinimini karşılamaya yönelik iskân ile ulusal güvenlik anlayışı belirleyici olmuştur.

3. 1961'DEN GÜNÜMÜZE BATI'NIN ETKİSİYLE BİÇİMLENMEYE BAŞLAYAN ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKALARI DÖNEMİ

1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ne, Türki-

ye'nin 1961 yılında taraf olmasıyla birlikte, bireyi esas alan batı merkezli liberal göç yaklaşımı, Türkiye'nin göç politikalarında etkili olmaya başlamıştır. Bu yaklaşımda ana yönlendirici Birleşmiş Milletler (BM) olup, AB ise BM mevzuatından yola çıkarak kendi uluslararası göç politikasının çerçevesini çizmiştir. Bununla birlikte, AB üyesi ülkeler, ulusal ölçekte kendi uluslararası göç politikalarını belirleme konusunda yetkili kılınmıştır. Türkiye ise başlangıçta, BM çerçevesinde, takip eden süreçte ise özellikle 1990'larda itibaren AB uyum sürecinin bir yansıması olarak, kendi uluslararası göç politikalarını ve mevzuatını batı merkezli liberal birey anlayışı çerçevesinde biçimlendirmiştir. Bu bölümde, Türkiye'nin uluslararası göç politikasının ve mevzuatının şekillenmesinde etkili olan siyasal, sosyo-kültürel ve ekonomik süreçler tarihsel akış içinde irdelenmiştir.

3.1. Birleşmiş Milletler Etkisi: Mülteci-Sığınmacı Sorunu Çerçevesinde Biçimlenen Dönem

Birinci ve İkinci Dünya Savaşında ağır insani kayıpların yaşanmasına karşın savaş ortamından güvenli ülkelere göç etmek zorunda kalan çok fazla mülteci gurubunu meydana getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak, dünyada, savaş sonrası dönemde öncelikli konu olan mülteciler sorununa yönelik ilk adım MC tarafından atılmıştır.

MC kapsamında, mülteci hukuku ile ilgili ilk yapılan çalışmalar, 1920'li yıllarla birlikte başlamıştır. MC, yaptığı sözleşmelerle mülteci hukukunu geliştirmeyi hedeflemiş; ancak bu amaca ulaşamamıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1015). İkinci Dünya Savaşı sonrası ise, uluslararası gündemin en önemli konusu mülteciler ve yer değiştirmiş kişiler olmuştur. 1946 yılında BM Genel Kurulu'nda, mültecilerin ve yerlerini değiştirmiş kişilerin kendi ülkelerine gönderilmesi ve dönüşe zorlanmaları yasaklanmıştır. Ancak, yine de bu konu acil çözümlenmesi gereken bir sorun olarak ele alınmamıştır. BM'de savaş sonrası ilk özel kurum olarak Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ) kurulmuş ve bu kurum sorunlara yönelik çözüm üretme konusunda başarı sağlamıştır (Taneri, 2012: 17-18). 1947 yılında BM tarafından kurulan bu örgütün faaliyet alanı, herhangi bir konuda ihtiyacı olan mülteciler için çalışmalar yapmak olarak belirlenmiştir. Örgüt ülkelere geri dönmeye sıcak bakmayan mültecileri başka ülkelere de yerleştirmiştir. UMÖ mültecileri başka ülkelere yerleştirmesinde taraflı davranması, düşük maliyette çalışacak emek gücünün batılı ülkelere kaydırması şeklinde bazı eleştiriler almıştır. Örgüte yapılan bu eleştiriler sonucunda devletlerin destekleri

azalmış ve UMÖ'nün bütçesindeki azalmalar sebebiyle 1951 yılında örgüt çalışmaları sona ermiştir (Uzun, 2016: 65-66).

1948 yılında ise BM Genel Kurulu'nda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabulü ile Beyanname'de mültecilerin hakları, insan haklarıyla birlikte düzenlenmesini sağlamıştır. Bir süre sonra UMÖ'nün mülteciler için yaptığı çalışmaların yeterli gelmemesi yeni bir örgütlenmenin gerekliliğini doğurmuştur. Mültecilerin gerekli ihtiyaçlarını karşılamak ve sorunlara köklü çözümler üretmek için 1950 yılında BM Genel Kurulu'nca Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulmasına karar verilmiştir. 1951 yılında Komiserlik faaliyetlerine başlamıştır ve ardından 1951 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Cenevre'de kabul edilmiştir. Ancak Sözleşme'nin yürürlüğe girmesi 1954 yılında gerçekleşmiştir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1016). Türkiye 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ni 1961 yılında coğrafi bir sınırlama şartıyla kabul etmiştir. Bu coğrafi sınırlamaya göre, Türkiye Avrupa'dan gelen yabancıları mülteci statüsüne alabilirken, Avrupa dışından gelen yabancıları sözleşme dışında tutarak mülteci statüsü tanımamaktadır.

BMMYK ise mültecilere koruma sağlama ve durumlarına çözüm bulmak amacıyla görevlendirilmiş siyasi olmayan bir uluslararası kuruluştur. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin taraf olan devletlerce uygulanmasını izleme görevi BMMYK'ye verilmiş ve BMMYK'nun yetki, görev ve örgütsel yapılanması BMMYK tüzüğünde belirlenmiş bulunmaktadır. BMMYK'nun yetki ve görev alanına zaman içinde sözleşme bağlamındaki mülteciler dışındaki diğer sığınmacılar, vatansız kişiler, geri dönüş yapan kişiler gibi kategoriler dâhil edilmiştir. Ulusal makamların BMMYK ile işbirliği yapacağı öngörülmüş olmasına karşın, bu işbirliğinin mülteci/sığınmacı statüsü belirleme konusunda nasıl gerçekleştirileceği hususu belirsiz kalmıştır. BMMYK kendisine yapılan sığınma başvurularındaki görüşlerini ortaya koyabilmek ve kişilerin mülteci olduğuna kanaat getirdiği durumda onlara başka bir ülkede ikametgâhlarını sağlamak gibi çözümler sunmaktadır (Çiçekli, 2016: 342- 344).

Türkiye'de ise 1950 yılında çıkarılan 5862 sayılı Pasaport Kanunu ile yabancılar ve Türk vatandaşları için Türkiye'ye girişi ve çıkışı usullerinin belirlendiği kanun yürürlüğe girmiştir. Yine aynı yıl içerisinde yayınlanan ve yürürlüğe giren 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanununun 1. maddesine göre, "Türkiye'ye girmesi kanunlarla memnu bulunmayan ve Pasaport Kanununun hükümlerine

uygun şekilde gelen yabancılar, kanunlarla tayin olunan kayıt ve şartlar dairesinde Türkiye'de ikamet ve seyahat etmek hakkını haizdirler." ibaresi bulunmaktadır. Kanun, yabancıların Türkiye'de ikamet ve seyahat etme haklarını düzenlemekte ve yürütmektedir. 5862 sayılı Pasaport Kanunu, pasaport alabilme işlemleri, pasaportla eş değer belgeler, Türkiye'den başka ülkelere geçişi sağlamak için transit düzenlemesi gibi konular üzerinde ağırlıklı olarak düzenlemelere yer vermiştir. 1950 yılında yürürlüğe giren 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'da ise, önceden belirlenmiş olan hükümler doğrultusunda alınan pasaportla yabancıların ülkeye girişleri, ülke sınırları içerisindeki seyahatleri, ikametleri, medeni hallerindeki olabilecek değişiklikler gibi düzenlemelere yer verilmiştir; ancak pasaportsuz giriş yapan yabancılar için düzenlemelere yer verilmemiştir. Her iki kanunda da görülüyor ki, Türkiye'ye sığınan göçmenlerle ya da yasadışı gelen göçmenlerle ilgili bir düzenleme ön görülmemiştir. Yani bu dönemde, iç mevzuatta mülteci ya da sığınmacılarla ilgili yasal düzenleme gerekli görülmemiştir. Ayrıca, 5862 sayılı Pasaport Kanunu, ülkeye kalıcı olarak gelenlerin pasaportu olsun olmasın ülkeye kabulünde yine İçişleri Bakanlığı'nı yetkili kılmıştır.

Uluslararası ölçekte, 1951 tarihinde kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'deki içerik yeterli görülmemeyerek Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü ile mülteci tanımı tekrar gözden geçirilmiştir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne göre mülteci; "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korkusu nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır." biçiminde tanımlanmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre, 1951 tarihinden önce olan olaylar sonucunda tanımda bahsedilen durumlarda bulunan kişiler mülteci olarak kabul edilerek tarih sınırlaması koyulmuş ve gerekçe olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkesini terk eden Avrupalıların ülkelerine dönmesi amaçlanmış olması gösterilmiştir. 1967'de yapılan Protokol de ise tarih sınırlamasını ortadan kaldırmıştır (Bozbeyoğlu, 2015: 64). Türkiye, 1967 Protokolünü 01.07.1968 tarih ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylamıştır. Protokol ile Türkiye yine coğrafi sınırlamasını kaldırmamış, fakat zaman sınırlamasının kaldırılmasını kabul etmiştir. Türkiye'de bu Protokol

31 Temmuz 1968 tarihi itibarıyla geçerli sayılmıştır. Bu uluslararası düzenlemelerle Türkiye mülteci, sığınmacı statülerini Avrupa'dan gelen göçmenler için geçerli kabul ederken Avrupa dışından gelenler için ayrıca bir geçici sığınmacı statüsü tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere Türkiye, dünyadaki uluslararası göçle ilgili gelişmelerden etkilenmiş ve uluslararası düzenlemelerin sınırlı ölçüde, olsa da bir parçası olmuştur. Daha da önemlisi, bu dönemle birlikte Türkiye, bireyi temel alan batı merkezli liberal göç anlayışını benimsemeye başlamıştır.

3.2. Ulusal ve Uluslararası Yaşanan Ekonomik ve Siyasal Değişimler Neticesinde AB Etkisi ile Biçimlenen Dönem

1963 yılın Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Türkiye'nin imzalamış olduğu Ankara Anlaşması ile II. Dünya Savaşı sonrası kalkınma sürecine giren Avrupa ülkelerinin taleplerine uygun olarak, Türkiye'den Avrupa'ya ekonomik nitelikli göç verme dönemi yaşanmıştır. Bu göç verme süreci, 1973 Petrol Krizi'nden sonra, yavaşlamıştır. Kısacası, Türkiye bu dönemde ağırlıklı olarak göç veren ve transit ülke konumundadır. Ayrıca, başlangıçta Türkiye'de mevcut ekonomik sorunlar ve Avrupa'ya entegrasyon çerçevesinde yapılan yasal düzenlemelerin bir sonucu olarak, gelişmiş Avrupa ülkelerine işçi göçünü destekleyen göç politikaları uygulanmış; takip eden süreçte ise Avrupa'da yaşanan ekonomik kriz sebebiyle talep edilen işçi sayılarının azalması ve Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasal sorunlar ile yaşanan güvenlik sıkıntıları nedeniyle Avrupa'ya göçmen gönderme politikasında sınırlamalara gidilmiştir. Bu göçmen gönderme sınırlamaları ise, Avrupa'ya kaçak göçün ve sığınmacı olarak kaçak geçişin önünü açmıştır. Bu dönemde, bir kuluçka evresi gibi topluluk bünyesinde AB göç politikalarıyla ilgili yasal düzenlemeler hazırlanmış, Türkiye ise 1990'lardan itibaren bu göç politikalarına entegre olmaya başlamıştır. Türkiye, özellikle 1994'ten itibaren AB'nin 1970 sonrası yapılandırdığı uluslararası göç politikasına uyumlu olarak yasal düzenlemeleri yürürlüğe koymaya başlamıştır. Böylece, kademeli olarak, bireyi temel alan batı merkezli liberal göç anlayışı, Türkiye tarafından daha da benimsenmiş, bu anlayış çerçevesinde yasal düzenlemeler yapılmış ve politikalar hayata geçirilmiştir.

3.2.1. 1963-1970 Ekonomik Nitelikli Göç Verme

II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'de görülen uluslararası göç hareketleri bazı önemli değişimlere uğramıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası süreç, Avrupa'da işgücü piyasasında yabancı işçilere yoğun bir

talebin olduğu yıllar olup, Avrupa'nın ekonomik gelişmenin devam ettiği dönemi ifade etmektedir. "Serbest işçi akımının kademeli olarak gerçekleştirilmesinin" dile getirildiği 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nın imzalanması ile Türkiye'den yüz binlerce işçi Almanya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesine (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 43) göç etmeye başlamıştır. 1961 yılından itibaren Türk vatandaşları seyahat etme hürriyetinden anayasal bir hak olarak yararlanmıştır. 1960'ta yurtdışında daha yüksek ücretlere kavuşmak ümidiyle 2.700 işçi çalışırken, bir yıl sonrasında bu sayı 6.700 çıkmıştır (Abadan-Unat, 2017: 84). Türkiye ile Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, Fransa, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Danimarka gibi AB devletleri arasında imzalanan anlaşmalar kapsamında 1960'lı yıllarda, Türkiye'den bu ülkelere iş bulabilmek için büyük bir kitle gitmiştir. Almanya'ya 1961'de ilk işçi göç akını meydana gelmiş ve 1961 ile 1973 yılları arasındaki dönemde Türklerin yaklaşık 775.000'i iş bulabilmek için göç ederken, 1980 yılında bu rakamın Almanya'da bir buçuk milyona ulaştığı, 1990 yılında ise bir buçuk milyonu geçtiği ve 2000 yılına gelindiğinde iki milyona ulaştığı görülmüştür (Yıldırımoglu, 2005: 6-7). Avrupa ülkelerine yönelik yapılan göç akınlarına karşı Avrupa ülkeleri 1973 yılında ortaya çıkan Petrol Krizi'ne kadar belirli bir sınırlama getirmemiştir. Bu kriz ihtiyaç duyulan işgücü oranının düşmesine yol açarak Avrupa ülkelerinin göç sınırlamalar getirmesine sebep olmuştur (Karaşahin, 2012: 67). Dönem içerisinde Türkiye'den Avrupa ülkelerine 1960'lı yıllarda konuk göçmen işçisi olarak başlayan göç, aile birleşimleri ile kalıcı hale gelmiştir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 43).

3.2.2. 1971-1993 Siyasal Nitelikli Göç Verme, Göç Alma ve Transit Göç Ülkesi Olma

1980 ile 1995 yılları arasında Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yaklaşık 350 bin kişinin siyasi sığınma hakkını kullanmasıyla gittiği bilinmektedir. 80'lerin sonu ve 90'ların başında Türkiye'den ayrılan her beş kişiden biri siyasi mülteci olarak Avrupa'ya girmiştir. 1983-1994 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerine olan göç hareketi için istatistikte yer alan Türk göçmenlerin sayısı Danimarka, Belçika, Norveç, İsviçre ve Almanya'da düzenli olarak arttığını gösterirken Hollanda, Avusturya, İngiltere ve İsveç'teki göçmenlerin sayılarında da iniş çıkışlar içeren değişimler yaşanmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 258). 1980'ler itibarıyla Türkiye'den göç etme eğilimindeki artışta, Türkiye'de 1980 yılında gerçekleşen darbenin rol oynadığı hatta biraz daha eski bir tarihe gidilirse 1971 Muhtırası gibi Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılı dönemlerin etkisi büyüktür.

İçduygu vd. (2014: 230), 1970'lerden itibaren Türkiye'deki düzensiz göç olgusunun yaşanmasını ve Türkiye'nin uluslararası göç alan bir ülkeye dönüşmesini ise, Afganistan'ın Ruslar tarafından işgaline, İran'da rejiminin değişmesine, Saddam'ın gerçekleştirdiği politikalarla Orta Doğu'nun istikrarsızlaşmasına, küreselleşme sürecine, Doğu Avrupa ve Sovyet Birliği'ndeki komünist rejimlerin çökmesine dayandırmışlardır. Ayrıca, Türkiye'deki göçleri mülteci, sığınmacı, kaçak göçmen, transit göçmen ve düzensiz göçmen şeklinde sıralayarak, Türkiye'de karmaşık insani devinimlerin birlikte görüldüğüne dikkat çekmişlerdir. Bununla birlikte, 1979 Şubatı'nda İran'da Şah'ın devrilmesi ve Humeyni rejiminin başlaması ile İran-İrak ilişkileri kısa sürede bozulmaya başlamıştır. Şii mezhebinden olanların çoğunlukta olduğu Irak'ta, Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Humeyni'nin İran dışındaki Şii'leri etkilemeye yönelik politikası üzerine 17 Eylül 1980'de İran-İrak sınır anlaşmasını feshedip 22 Eylül 1980'de de İran'a saldırmıştır (Kaynak vd., 1992: 23). 1979'da İran Devrimi'nin yaşanması sonrası, yaklaşık bir milyon göçmen Türkiye'ye sığınmıştır (GİGM, 2017). Irak, İran'la savaşına son vermeden önce 1988 yılında Halepçe kentine kimyasal silah kullanmış ve 5.000 sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuş ve birçok kişi yurtlarını terk edip Türkiye'ye sığınmıştır (Kaynak vd., 1992: 25). Bu süreçte, Türkiye 1994 yılında yürürlüğe giren 6169 sayılı İltica Yönetmeliğiyle Türkiye'ye sığınanları, Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne koymuş olduğu coğrafi kısıtlama nedeniyle mülteci ya da sığınmacı statüsü dışında "geçici sığınmacı" statüsüyle tanımlanmış ve ülkeye kabul etmiştir. Yani, Türkiye -statü olarak göçmenleri geçici sığınmacı biçiminde tanımlasa da- yine Osmanlı eski tebaası olan bölgelerden kendisine yönelmiş olan kitlesel nitelikli göçmenlere "açık kapı politikası" uygulamıştır. Kirişçi (199: 118) Türkiye, 1980'ler boyunca esnekliğe dayanan bir politika izlediğini ve bunun sonucunda İranlı Kürtler, Bahailer ve Yahudiler ile beraber çok sayıda rejim karşıtı kişinin Türkiye'den geçerek Batı'ya iltica veya göç ettiğini belirtmiştir. Türk Parlamentosu'nun bir üyesinin 1980-1991 yılları arasında istatistik sayıları tam olarak bilinmese de Türkiye'den geçen İranlıların toplam sayısının 1,5 milyon olarak tahmini bir sayı söylemiş olduğunu ifade etmiştir.

Bunla birlikte, 1984 yılı sonlarında Bulgaristan Türklerine uygulanmaya başlanan asimilasyon politikaları nedeniyle 1989 yılında 311.862 göçmen Türkiye'ye göç etmiştir (Kamil, 2016: 32-33). Türkiye, soydaş olarak gördüğü eski Osmanlı tebaası olan bu göçmenlere karşıda "açık kapı politikası" uygulamıştır.

Görüldüğü üzere, Türkiye'de 1979 ve 1990 sonrası

Türkiye'ye yönelen göçmen akımında da "açık kapı politikası" uygulamıştır. Yalnız, bu dönemde Bulgaristan'dan gelen göçmenler dışındaki göçmenleri ağırlıklı olarak geçici sığınmacı olarak kabul etmiştir. Ayrıca, Türkiye, İran'dan gelen göçmenlerin Avrupa ülkelerine geçişinde de transit bir ülke olarak yardımcı olmuştur. Yani, İran'da Humeyni rejiminin 1978'de başa geçmesini takiben, Türkiye 1980'lerde sığınmacılar için başka ülkelere geçişte aracı bir ülke olarak görülmüştür.

Bununla birlikte, bu dönemde, AB ortak sınırların oluşturulması fikrini Shengen ile başlatmış ve Avrupa Tek Senedi (ATS)'nin 1986 yılında imzalanmasıyla da sürdürülmeye çalışılmıştır. ATS, AB için temelde tek pazar entegrasyonunu öngörmüştür. ATS'nin dış sınırları kontrolündeki üye devletlerin yetkilerine yönelik taşıdığı risk gerekçesiyle Senet'e bir beyanname eklemiştir. Beyanname üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik kabulü, ikametleri ve hareketleri için birlikte faaliyet sürdüreceklerini kabul etmelerine karşın göç politikalarının ulusal boyuttaki yetkilerini sınırlayacağını ifade etmişlerdir (Dearden'den Akt. Erkıral-Tavas, 2015: 132). Kısacası, AB bu dönemde, ortak bir sınır oluşturma ve bu sınırları koruyucu politikaları uygulamaya koymuş olmasına karşın, üye ülkelerin her birinin ulusal göç politikası belirlemesinin ve uygulamasının önüne geçmemiştir.

1989 Devrimleri ile gerçekleşen Doğu Bloğu'nun yıkılması ise, Topluluk nezdinde yoğun göç akını endişelerini beraberinde getirmiş ve topluluğun güvenlik kaygılarının artmasına neden olmuştur. 1990'da imzalanan, tek başına sığınma konusunu ele alan ve hükümetlerarası alanda düzenlemeleri içeren Dublin Sözleşmesi, sığınma başvurusunda bulunanların ilk girdikleri ve sığınma talebinde buldukları üye ülkelerde değerlendirilmelerini kabul etmiştir (Şirin, 2016: 545). Dublin Sözleşmesi'nin dışında sığınma başvurularının incelenmesi sorumluluğuna Schengen Sözleşmesi'nin 30. maddesinde de değinilmiş, fakat Schengen Sözleşmesi tüm üye ülkeler tarafından imzalanmamıştır (Erkıral-Tavas, 2015: 134). Yani, özellikle yakın bölgelerde yaşanan politik gelişmeler karşısında siyasal nedenlerle sığınmaya çalışan göçmenlere karşı AB bünyesinde 1970'lerden itibaren korumacı politikalara oluşturulmaya ve bu çerçevede düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçten Türkiye'de etkilenmiş ve bir taraftan siyasal nedenlerle ülkesinden ayrılan ve Avrupa'ya geçişte Türkiye'yi transit geçiş olarak kullanmak isteyen çok sayıda düzensiz göçmenle Türkiye karşı karşıya kalmış diğer taraftan Türkiye kendi içinde yaşadığı siyasal sorunlar nedeniyle göç veren bir ülke olarak AB ile sorunlar yaşamaya başlamıştır.

İçduygu (2004: 27-28), uluslararası göçün büyüme dönemi olarak adlandırdığı 1988'den 1993'e kadar ki dönemde, Türkiye'de birbirinden farklı iki ana göç akımı olduğunu belirtmektedir. Bu akımlardan birincisi, Irak ve Bulgaristan'dan gelen mülteciler ikincisi ise Doğu Bloğu'ndan ekonomik amaçlı gelen sığınmacılar ve göçmenlerin meydana getirdiği göç hareketleridir. Iraklı Kürt mültecilerin birçoğu Türkiye'yi terk ederken Türk uyruklu Bulgar mültecilerin neredeyse yarısı ülkeyi terk etmeyip Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Doğu Bloğu'ndan gelen göçmenlerin birçoğu ise Türkiye'de sadece birkaç ay kaldıktan sonra kendi ülkeleriyle Türkiye arasında gidiş-geliş yaparak ekonomik ve diğer amaçlı faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Bu dönemde, tüm bu ulusal ve uluslararası ekonomik ve siyasal dönüşümün yanı sıra, göçmenlerin eğitimi bağlamında Türkiye'nin yabancı uyruklu öğrenci politikalarının da temelleri atılmıştır. Öyle ki 1980 sonrası uygulamaya konan liberal açılım politikalarının da etkisiyle, Türkiye'de yabancı uyruklu öğrencilere yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede ilk olarak, 1983 tarihinde 2922 sayılı Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilere İlişkin Kanun ve ikinci olarak 15/4/1985 tarihli ve 85/9380 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelik yürürlüğe girmiştir. İlgili yönetmelik, 2011/162 sayılı Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmeliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik'in 1'inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış olsa da, 2010 sonrası uygulamaya konan Türkiye'deki üniversitelerde eğitim gören yabancı uyruklu öğrencilerin sayısını arttırmaya yönelik liberal politikaların temellerinin atılmasında öncü olmuştur. Ayrıca, Türkiye, nitelikli göçü kendine çekebilme amacıyla yeni bir göç yaklaşımı ortaya koymuş ve bu konuda yasal düzenlemeler yapmaya başlamıştır.

3.2.3. 1994-2010 AB Uyum Süreci Bağlamında Liberal Uluslararası Göç Politikaları

1990'lardan itibaren, hem AB'nin uyum süreci kapsamında Türkiye'yi zorladığı uluslararası göç kontrolüne yönelik düzenlemeler hem Türkiye'nin jeo-politik konumu nedeni ile maruz kaldığı yoğun göç dalgaları hem de Türkiye'deki mevzuat eksiklikleri ve uygulamadaki aksaklıklar gibi farklı nedenlerle uluslararası göç konusunda yasal düzenlemelerin yapılması ve kurumsallaşma çabaları zorunluluk arz etmiştir. İçduygu (2004: 28), 1994-2001 yılları arası dönemi Türkiye'nin iltica ve sığınma konusunda yönetmeliğin hazırlanması ve uygulanması dönemi olarak ifade etmiştir. 2001-2004 arası ise, kaçakçılığın, kaçak göçün ülkelerde-

ki iş piyasasına etkileri ulusal ve uluslararası alanda sıkça konuşulan konular arasında olduğuna ve Türkiye'nin kaçak göçlerin önüne geçmek için kapsamlı düzenlemeler yapılmasına başladığına dikkat çekmiştir.

Maastricht Antlaşması Kasım 1993'te yürürlüğe girmiş ve bu antlaşma siyasal, parasal ve ekonominin birliğine yönelik gelişmelerin sağlanmasına destek vererek iç sınırların kaldırıldığı bir Avrupa topluluğunun oluşturulması hedefini içermiştir. Maastricht Antlaşması AB'nin oluşmasını sağlamış ve bu antlaşma ile Birlik üç sütuna dayandırılmıştır. "Avrupa Toplulukları" birinci sütunu, "Ortak Dış Güvenlik ve Savunma Politikası" ikinci sütunu oluştururken göç ve ilticaya yönelik olan konuları içine alan "Adalet ve İçişleri" üçüncü sütunu oluşturmaktadır (Somuncu, 2006: 46). Maastricht Antlaşması ile üç sütunlu yapıya kavuşan Birlik, üye ülkelerin yasadışı göçü ortak konu olarak ele alarak, bu konuda önlemler üretmeye çalışmışlardır. Ancak yasadışı göç konusuyla yapılan çabalar bağlayıcılık yönüyle eksik kalmıştır (Yazan, 2016: 110-111).

AB'nin göç ve mülteciler konusunu direkt gündeme taşıyan 1997 Amsterdam Antlaşması ise önemli bir belgeyi oluşturmuştur. Amsterdam Antlaşması göç ve mülteci konularını birliğin gündemine öncelikli halledilmesi gereken bir konu olduğunu kabul ederek birliğe üye ülkeleri de ilgilendiren bağlayıcı hükümler getirmiştir. Antlaşmayla, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve AB Mahkemesi'ne göç konusuna dair alınan kararlarda ve uygulamalarda oldukça yetki tanımıştır. Ayrıca, Antlaşmayla Schengen Antlaşması'nın özellikle dış sınırlar ile ilgili olan hükümleri Birlik üyesi ülkeler tarafından imzalamış olsun olmasın uygulanması gerektiğini hükme bağlamıştır. AB'nin göç hareketlerine yönelik yaptığı birçok düzenlemesine rağmen göç konusunu üye ülkelerin kendi egemenlik alanı olarak görmesine engel olunamamıştır. Bu yüzden ülkelerin göç karşısında izledikleri yöntem birlik prensibinin dışında gerçekleşmektedir (Koca, 2002: 107). AB ise yoğunlaşan mülteci ve yasadışı göçün önüne geçmek için Birliğe üye olan ülkelerle birlikte ortak göç yönetimi alınmasını istese de her ülke kendi yetki alanlarındaki sınırlamaların olası ihlallerin yaşanması ihtimaline karşı ortak bir politika üretmemektedir. Bu süreçte, Türkiye iltica ve sığınma konusunu belirli bir çerçeveye sokmak için uluslararası göç politikasında yeni bir dönemi başlatmıştır. Yeni dönem göç politikasında düzensiz göç hareketleri ve bu göç hareketleri sonucunda Avrupa'da uygulamaya konan yasal düzenlemeler ile Irak'ta yaşanan savaş sonucunda Türkiye'ye yönelen kitlesel göç belirleyici olmuştur. Bu çerçevede, 1994 yılında 6169 sayılı İltica Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir.

6169 sayılı İltica Yönetmeliği, BM ve AB düzenlemeleri doğrultusunda mülteci ve sığınmacı tanımını kabul etmiş gibi görünse de aslında Avrupa dışından gelen yabancıların mülteci olarak kabul edilmediği görülmektedir. Böylece, Türkiye’de İltica Yönetmeliğiyle, Avrupa ülkelerinden gelen ve Avrupa dışındaki ülkelerden gelen mülteci ve sığınmacı ayrımlarının ilk kez düzenleme kapsamına alındığı görülmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni Türkiye’nin 1961 tarihinde Avrupa’da meydana gelen olaylar şeklinde coğrafi sınırlama getirerek taraf olması, bu yönetmeliğin hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Yönetmelikte, iltica veya sığınma amacıyla ülkemize gelmek isteyen yabancılar için uygulanacak usul ve esasların tespiti ile görevli kuruluşların belirlenmesi hedeflenmiştir. 1994’ten itibaren Türkiye, uluslararası düzenlemelerin bir parçası olarak göçmenlerin yalnızca statüsü konusunu değil iskânı, kültürel, siyasi ve bazı sosyal hakları ile ilgili konularını ilk kez iç hukukuna taşımış; fakat uygulamada göçmenlerin kitlesel iskânı dışına çıkılamamıştır.

AB uyum çalışmaları, ülkeye yönelik göçün düzenlenmesi, yabancıların çalışması ve yasadışı göçle mücadele konuları 1996 yılından itibaren kalkınma planlarına da yansımıştır. 1996 ile 2000 yıllarını içine alan Yedinci Kalkınma Planı Türkiye’ye yönelik göçe değinilen ilk planı meydana getirmiştir. Önceki kalkınma planlarında göç konusu ağırlıklı olarak iç göç bağlamında ele alınırken T.C. Kalkınma Bakanlığı Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, Türkiye’nin 90’lardan itibaren yurtdışından yoğun biçimde göç, sığınma ve kaçak işçi akınuna maruz kaldığı ve böylece sadece göçmen gönderen değil aynı zamanda göçmen kabul eden bir ülke niteliği kazandığı tespitinde bulunulmuştur. Hemen ardından, gelen göçmenlerin demografik, sosyo-ekonomik niteliklerinin belirlenmesi için istatistiksel verilerinin olmaması alanda iktisadi ve sosyal siyasa ların geliştirilmesini güçleştirdiğine işaret edilmiş ve bir sistem içinde ele alınması gerektiği öngörülmüştür. İstihdamın ve işgücü piyasasında etkinliğin artırılması başlığı altında, işgücü piyasasında gelişen şartlara göre yetersiz kaldığına işaret edilmiş ve bunun gereğesi olarak da ülkede yabancıların maaş ve ücret karşılığı çalışmaları veya serbest olarak hizmet sunmalarıyla ilgili mevzuatın “dağınık ve karmaşık düzenlenmiş” olmasına dayandırılmıştır. Bunun için çalışan yabancı uyruklu kişilerin takibi gibi bazı konuların izlenmesi, denetlenmesi için Türkiye’de yabancıların çalışmalarıyla ilgili mevzuat hükümleri, ülkede ve dünyada değişen şartlar dikkate alınıp yeniden düzenlenerek; ilgili hükümlerdeki dağınıklığın giderilmesi öngörülmüştür. Planda ayrıca İskân Kanunu’nun yeniden düzenlenmesi üzerinde durularak ülkenin değişen

koşullarına uygun olarak yurtdışından gelen göçmenlerin yerleştirilmesine de işaret edilmiştir (Alan, 2016: 70-71). Bu kalkınma planında ortaya koyduğu gibi iki binlerin başında Türkiye’nin hala kapsayıcı bir göç politikası ortaya koyamadığı görülmektedir. Bununla birlikte, göçmenlerin mevzuat, ekonomi ve iskân boyutunda ele alındığı görülmektedir. Yani, göçmenlerin uyumu konusu bu dönem de de önemli bir sorunsal olarak görülmemektedir.

2001-2004 arası dönemde ise kaçak göç, kaçakçılık ve bunların işgücü üzerindeki etkilerinin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli konulara dönüştüğünü belirtmiştir. Bu dönemde, Türkiye yasadışı göçe yönelik politikalarını daha da aktif ve sıkı uygulamaları gerektirecek biçimde düzenlemeye başlamıştır. Bu dönemde devletin politikaları ve uygulamalarının değiştiği yeni bir sürece girilmiş, ancak kaçak göç de biçim değiştirerek daha da kurumsallaşmıştır (İçduygu, 2004: 28).

Türkiye 2001 yılında AB’ye katılım doğrultusunda Katılım Ortaklığı Belgesi’ni imzalamıştır. Bu belge çerçevesinde, kısa vadede, yasadışı göç ile mücadelenin güçlendirilmesi, Avrupa komisyonu ile geri kabul anlaşmasının müzakere edilmesi; orta vadede ise yasadışı göçün önlenmesi amacıyla AB müktesebatının ve uygulamalarının kabul edilmesi ve yürürlüğe konulması, sığınma konularında uyumun sağlanması, Türkiye tarafından 1951 Cenevre Sözleşmesine konulan coğrafi kısıtlamanın kaldırılması, sığınma başvurularının değerlendirilmesi ile mülteciler-sığınmacılar için konaklama merkezlerinin ve sosyal desteklerin sağlanması hedeflenmiştir. Bu belge 3 önemli noktayı açıkça göstermektedir. Bunlardan ilki 25.03.2005 tarihli İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı kapsamında iltica ve yasadışı göç konusu sorunsallaştırılmış ve bu konular üzerinden Türkiye’de 2000’lerin başında göç politikası biçimlendirilmeye başlanmıştır. Çünkü Avrupa 2000 öncesi yoğun yasadışı göçmen ve iltica sorunlarıyla yüzleşmiş ve bu nedenle de kendi sorunlarına çözüm üretmeye odaklanmıştır. Bu süreç içinde Türkiye’de yetmişlerin sonundan başlayarak İran ve Irak’tan gelen çok sayıda yasadışı göçmenle karşı karşıya kalmıştır. İkinci olarak, 1951 Cenevre Sözleşmesine konulan coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu bir kez daha gündeme getirilmiştir. Türkiye hem Avrupa’ya geçişte kullanılan transit ülke hem de hedef ülke olarak yoğun uluslararası göçmen sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Gelişmekte olan bir ülke olarak bu göçmen sorunuyla mücadelede ise yalnız bırakılmakta ve sosyo-ekonomik yükü tek başına üstlenmesi beklenmektedir. Son olarak da, Türkiye’de mülteci ve

sığınmacılar bağlamında, göç mevzuatının oluşturulmasında ve göç kurumsal örgütlenmesinin hayata geçirilmesinde BM ile birlikte AB'nin yönlendirmesi ile devam etmiştir. Uygulama Eylem Planı ile batında etkisiyle uluslararası göçmen sorunsalı Türkiye'de ilk kez iskân dışında toplumsal uyum konusu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Plan, Türkiye'nin göçmen politikasında önemli bir dönüşümün altyapısını oluşturmuştur.

2004 yılına gelindiğinde ise AB, açıkladığı Lahey Programı çerçevesinde düzenli göçle birlikte Avrupa'nın bilgi temelli ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomik düzeyin artırılması ve üst seviyedeki bilgi temelli ekonomisini zirveye taşıyarak diğer ülkeleri geride bırakmayı amaçladığını belirtmiştir. Bu bağlamda, Lahey Programı, düzensiz gerçekleşen göç hareketlerinin önüne geçmek için uluslararası boyuta taşıyan önemli bir belge niteliğindedir. Başka bir ifadeyle, düzensiz göçlerin engellenmesi, ülkelerin göç karşısında iyi bir yönetim geliştirmesi, ülke sınırlarındaki kontrollerin artırılması gibi konular AB'nin üzerinde durduğu öncelikli konuları oluşturmuştur (Şemşit, 2010: 203). AB'nin dış sınırlarının kontrolüyle sorumlu olarak bilinen ajansı (Frontex) ile 2012 yılında yapılan mutabakat zaptı düzensiz gerçekleşen göçlerde mücadele etme konusunda dayanışmayı sağlamıştır. AB'nin çalışma kapsamında Frontex irtibat görevlisi olarak bir kişiyi 2016 yılı itibaren Türkiye'ye atamıştır. Düzensiz göçlere karşı göçün sorunsuz, kontrollü, insana yakışan bir şekilde gerçekleşmesi için vatandaşı olduğu ya da geldiği ülkeye geri gönderilmesindeki normlar 2014 yılında yürürlüğe giren 6652 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma (GKA) ile düzenlenmiştir. GKA'yı toplamda 15 ülke imzalamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017). Bu anlaşma da göstermektedir ki Türkiye'nin uluslararası göç mevzuatının ve politikasının oluşum sürecinde AB önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca, AB kendi sınırlarının düzensiz göçmenden korunmasında Türkiye'ye sorumluluk yüklemiştir ve yine ekonomik ve toplumsal yükü tek başına üstlenmesi beklenmektedir.

2004 yılında, Ulusal Eylem Planı'nın hazırlanması sürecinde, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlük'nde mülteci/sığınmacılarla ilgili alanlarda personel kapasitesinin uluslararası standartlara uygun olarak geliştirilmesini amaçlayan, "Mülteci/Sığınmacılarla İlgili Alanlarda Polis Kapasitesi'nin Geliştirilmesine Yönelik Eğitim Projesi" ardından da 2005 yılında, iltica konusunda personel eğitim ihtiyaçlarının tanımlanması ve eğitim programlarının geliştirilmesi, mülteci hukuku ile ilgili iltica alanındaki stratejilerin geliştiri-

rilmesi, seminerlerin düzenlenmesi ve mülteci-sığınmacı menşe ülke bilgi veri tabanının güçlendirilmesini amaçlayan, "Menşe Ülke ve İltica Bilgi Sistemi Projesi" uygulanmaya konulmuştur. Bu projelerdeki çıktılar doğrultusunda da, "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı" 25.03.2005 tarihinde uygulamaya konulmuştur.

Türkiye'de iltica konusunda hazırlanan bu eylem planı ile bir taraftan AB müktesebatıyla uyumun sağlanması ve sığınmacıların ülkeye kabulü için diğer taraftan da kurumsallaşmanın sağlanması ve entegrasyonun (uyumun) gerçekleştirilmesi konularında bir yol haritası çizilmeye çalışılmıştır. Eylem Planına göre, mülteci, sığınmacı yada geçici sığınmacı statüsünde bulunan kişiler uyum programlarını tamamlamaları koşuluyla Türk toplumuna tam uyumları için ikamet edecekleri yeri belirlemeleri konusunda kendilerine seçme hakkı tanınması gerektiği önerilmiştir. Bu öneride Avrupa'nın liberal bireyci yaklaşımının bir yansıması olarak, hem göçmenlerin salt birey olarak topluma uyumu anlayışının benimsendiği görülmektedir hem de uyum programlarını tamamlayabilmek için ikamet belirlemede ön şart olarak sunulmuştur. Bu eylem planında, Türkiye'deki mülteci ve sığınmacılarla ilgili uyum projelerinin, BMMYK, IOM ve Türkiye'deki Kızılay gibi ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları (STK) ile ilgili mevzuat çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yani, BM ve AB normları mülteci ve sığınmacıların uyumunda ana çerçeveyi belirlemektedir. Planda, diğer yabancılarla ilgili ise, uyum sisteminin bulunmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca, palanda uyum konusunda STK'lar ve yerel yönetimler özellikle belediyeler ana uygulayıcı olarak ortaya konulmuştur. 2006 yılında çıkarılan 5543 sayılı İskân Kanunu ile 1934 yılındaki İskân Kanununu yürürlükten kaldırılmıştır. Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı kitlesel uluslararası göçün ve AB uyum sürecinin Türkiye'ye yansımalarının neticesinde, 2006'da çıkarılan İskân Kanunu ile göçmen sorunsalı önceki İskân Kanunundan daha geniş bir açı ile ele alınarak, iskân edilenlerin hak ve yükümlülükleri de düzenlenmiştir. 2005 yılında çıkarılan İltica Eylem Planı'nda göçmenlerin uyumu konusu mülteci ve sığınmacılar çerçevesinde ele alınmış olsa da 2006'da çıkarılan İskân Kanunu'nda uluslararası göç düzenlemeleri hâlâ iskân ile hak ve yükümlülükler boyutuyla düzenlenmiştir.

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, dönemsel olarak 2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye yoğun bir göçün yaşanmasını konu edebilecek yılları içermekte olsa da planın 2006 yılında kabul edil-

miş olması göçün ve yansımalarının yer almaması çok doğaldır. Plan, Türkiye'deki ekonomideki büyüme ve etkinliğini artırma üzerinde durmakta ve rekabet kültürünün geliştirilmesi yönündeki çalışmaların süreklilik kazandırılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Kısacası, 2011 yılında kitlesel nitelikli Suriyeli göçüyle karşı karşıya kalınana kadar Türkiye'de planlama sürecinde de uluslararası göçmen konusu kapsamlı bir biçimde ele alınmamış ve politika üretilmemiştir.

3.2.4. 2011'den Günümüze AB Uyum Süreci Bağlamında Liberal Uluslararası Göç Politikaları

Eski Osmanlı tebaası olan Suriye'den zorunlu olarak, Türkiye'ye sığınan göçmenlere yönelik, açık kapı politikası uygulanmıştır. Böylece, 1930'larda, 1950'lerde ve 1980'lerde ve 1990'larda eski Osmanlı nüfus alanını oluşturan bölgelerden Türkiye'ye sığınan kitlesel göçmenlere yönelik uygulanan açık kapı politikası bir kez daha uygulamaya konulmuştur. Bu son kitlesel göç dalgasını oluşturan ve 2011 Nisan ayında başlayan Suriyeli göçü Türkiye'de uluslararası göçmenlere yönelik kurumsal bir yönetim sisteminin örgütlenmesinde ve mevzuatın oluşturulmasında önemli bir itici güç olmuştur.

Zorunlu olarak ülkelerinden göç eden ve Türkiye'ye sığınan Suriyeli göçmen sorunsalı ilk aşamada afet kapsamında değerlendirilmiştir. Bu nedenle, 19.02.2011 tarihli ve 2011/1377 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği ile iltica ve nüfus hareketleri, afet ve acil durum olarak değerlendirilmiştir. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ise bu soruna karşı ulusal ölçekte müdahale ve koordinasyon birimi olarak yetkilendirilmiştir. Ayrıca, 29153 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği'nde de kamplarda barınan yabancılar için sunulması gereken hizmetlerin yürütülmesindeki sorumluluk da AFAD'a verilmiştir. Süreç içinde ise, Türkiye'nin kapsamlı bir göç yönetim sistemine ve kurumsal örgütlenmeye sahip olmadığı ortaya çıkmıştır (Polat, 2021: 282). Bu bağlamda, 04.04.2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun uygulanmaya başlamasıyla, ilk olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Ardından öncelikle 2015 yılı itibarıyla yabancılar ile ilgili Emniyet Müdürlüğüne yapılan işlemler ve akabinde 2018 yılında da AFAD sorumluluğundaki Suriyeli göçmen kampları Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)'ne devredilmiştir. Böylece, etkin bir göç ve iltica yönetim sistemi için gerekli yönetsel yapı oluşturulmuştur.

Türkiye'nin ilk kapsamlı uluslararası göç yasası olan 6458 sayılı kanununun yürürlüğe girmesiyle, Cenevre Sözleşmesi'ndeki "Avrupa" kısıtlamasının kaldırılmasına rağmen, "kayıtlı" olarak Türkiye'de bulunan göçmenlerin haklarının yasal çerçevesi çizilmiş ve yerleşik bir uluslararası göç politikası için önemli bir adım atılmıştır (Özer, 2015: 39). Yasanın önemli kazanımlarından biri de yabancıları keyfi bir şekilde geri gönderilmesi engellemiş olmasıdır. Ayrıca, bu yasayla, uluslararası koruma arayanların hakları yasal güvence altına alınmıştır. Başka bir ifadeyle, göçmen ve mülteci haklarının yasal çerçevesi uluslararası düzenlemelerle uyumlu hale getirilmiştir. Ayrıca, Geçici Koruma Yönetmeliği ile "mülteci" ve "sığınmacı" statüsünün dışında "geçici koruma" statüsü tanımlanmış ve Suriyeli göçmenler "geçici koruma" statüsüne alınmıştır.

Türkiye'nin uluslararası göç politikasının belirlenmesinde de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ana sorumluluğu üstlenmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin göç politika ve stratejilerini belirlemek, uygulanmasını takip etmek amacıyla genel müdürlük bünyesinde Göç Politikaları Kurulu oluşturulmuştur. Böylece, ilk kez Türkiye'de uluslararası göçmen sorunu bir iskân (barınma) sorunundan öte eğitim, sağlık, güvenlik, hukuki destek, uyum gibi konular olmak üzere çok boyutlu olarak ve kurumsal bir çerçevede ele alınmış, bu konularda politikalar üretilmeye başlanmıştır. Özellikle sosyo-kültürel uyum Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından ana uğraş alanlarından birini teşkil etmektedir.

2014-2018 yıllarını kapsayan T.C. Kalkınma Bakanlığı Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında da Türkiye'nin göç verebilen ve alabilen yapısı, ülkenin dışa açılma politikası ile ekonomik gelişmelerin katkısı neticesinde güçlendiği ifade edilmiştir. Bu plan kapsamında, Türkiye'ye gelen yabancı göçmenler ve çalışmak için yasadışı yollarla gelen kaçak göçmenler ile ülkeyi transit olarak kullanan göçmenlerin izlenmesi ve takip edilmesi gibi konular ele alınmıştır. Plan kapsamında, Türkiye'de hem iç hem de dış göçler neticesinde kent alanında nüfus birikimi yaşanmış olduğu ve bu nüfus baskısının kentlerin altyapısında, kentlerdeki gelir dağılımında ve kent asayişinde bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple mevcut kent dokusunun yenilenmesine ağırlık verilerek mekân planlaması ve kentsel dönüşüm gibi alanlarda yasal düzenlemelere gidilmesi önerilmiştir. Böylece, uluslararası göçmen sorunsalı sosyo-kültürel uyum, ekonomi, yasal düzenlemeler ve güvenlik boyutları dışında kentleşme bağlamında da değerlendirilmeye başlanmıştır. Ayrıca uyum konusu genel olarak göçmen kavramının ötesinde çocuk, genç ve kadın

gibi farklı katmalarda da ele alınmaya başlanmıştır. Yani, bu planla uluslararası göçmen sorunsalının kapsamı daha da genişlemiş ve siyasa oluşturma süreci çok boyutlu ve katmanlı bir hale gelmiştir.

Türkiye’de özellikle kitlesel Suriyeli göçüyle birlikte, kent mekânı göçmenlerin ana yerleşim alanı olmuştur. Başlangıçta, Suriye sınırına yakın olan ve yerli Arap nüfusun ikamet ettiği Kilis, Gaziantep, Mardin, Hatay gibi kentlerde Suriyelilerin sayısı hızla artmıştır. 2021 yılı verilerine göre bu iki şehirde Suriyeli nüfusun yerli nüfusa oranı sırayla % 21,78 ve % 20,32 ile Türkiye genelinde üçüncü ve dördüncü sırada en yüksek Suriyeli göçmen nüfusa sahip illerdir (www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638). Kayan (2013) Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyükşehirlerde konut ve altyapı gibi kentsel sorunların yoğun olarak yaşandığını belirtmektedir. Yani, sınıra yakın bu illerde, uluslararası göçmen sorunu bu şehirlerdeki sorunlara eklenmektedir ve bir kentleşme sorununa dönüşme eğilimindedir. Ayrıca, bu illerdeki göçmenler, süreç içinde iş imkânlarının görece iyi olduğu ve yaşam maliyetlerinin daha düşük olduğu Antakya, Mersin, Antalya, İzmir ve İstanbul gibi büyükşehirlerde süzülmemektedir. Türkiye’de orta büyüklükteki kentlerde ise görece az sayıda göçmen bulunmaktadır. Bu da orta ve uzun vadede büyükşehirlerde göçmen nüfusunun yoğunlaşmasına ve göçün yarattığı uyum sorunlarının büyükşehirlerin kent alanlarında daha fazla hissedilmesine neden olacaktır. Bu olgu, orta ve uzun vadede Suriyeli göçmenlerin uyum sorunlarına yönelik daha kapsayıcı ve merkezi yönetimle birlikte yerel ve sivil paydaşlarında sorumluluk üstlendiği politikalar üretilmesini zorunlu kılmaktadır.

2011 ve sonrası süreçte, ilk kez uluslararası göçmenlere yönelik kurumsal yapı örgütlenmiş ve iskân dışında toplumsal uyuma yönelik eğitim, sağlık, istihdam, güvenlik, sivil katılım boyutunda daha kapsamlı politikalar oluşturmak amacıyla yasal düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. Bununla birlikte, 1920’lerden günümüze uygulanan uluslararası göç politikaları kapsamında ilk kez ele alınan göçmenlerin uyumu hem bir sorun olarak ele alınmış hem yasal olarak düzenlenmiş hem de yönetsel olarak, uyum sorunsalı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün sorumluluğunda katılımcı bir yaklaşımla ve paydaşları sürece dahil ederek çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bu anlayışla, kamu-sivil işbirliği ile yerel-ulusal-uluslararası ölçekte Suriyeli göçmenlerin ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi uyumu konusunda projeler hayata geçirilmiştir. Başka bir ifadeyle, geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik uygulamaya konulan uluslararası göç politikaları ile eğitim, sağlık, istihdam, barınma, iskân ve sos-

yo-kültürel uyum konularında önemli düzenlemeler ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Polat, 2021: 294).

4. SONUÇ

Türkiye, göç konusunda dönemsel olarak farklı göç hareketleri ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye kurulduğu dönemden itibaren Türkiye’ye yönelik göçler çözümlendiğinde, ortak bazı özellikler mevcuttur. İlk olarak, Türkiye’ye yönelik göçler ağırlıklı olarak kitlesel ve bir miktarda bireysel niteliğe sahiptir. Türkiye’nin göç politikası cumhuriyetle birlikte kitlesel olarak ele alınmış olsa da özellikle 1961 yılında Cenevre Konvansiyonu’na taraf olmasıyla birlikte, göçmenler, liberalleşme politikaların da bir yansıması olarak birey olarak tanımlanmıştır. Buna rağmen Osmanlı’dan beri uygulana gelen kitlesel iskân politikası 1990’lara kadar uygulanmıştır. Kitlesel iskân politikası uygulanmasının iki ana nedeninden birincisi, gelen göçmenin büyük sayılarda ve yoğun olması, ikincisi ise Anadolu coğrafyasında nüfus yoğunluğunun az olmasıdır. 2000 sonrası süreçte ise Türkiye’deki nüfusun yoğunluğun artmış olması ve özellikle 2011 sonrası kitlesel niteliğe sahip Suriyeli göçmenlerin Türkiye’ye yönelmesi, kitlesel iskân politikasını bir kenara bırakılmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, Suriyeli göçmenler, kendileri için oluşturulmuş olan koruma kamplarından kent alanlarına yönelmiştir. 2018 yılından itibaren ise Suriye iç savaşının uzaması ve göçmenlerin kamplarda istenilen olanaklarda yaşayamaması nedeni ile kamplar GİGM’ne devredilmiş ve bu kamplardaki görece az sayıdaki göçmen kent alanına yönlendirilerek aşamalı olarak kapatılmıştır. Kısacası, eski Osmanlı nüfuz alanlarından kitlesel göç alan Türkiye, göçmenlerin genel olarak bireysel kabulü ve bireysel uyumundan ziyade, göçmenlerin kitlesel kabulü, kitlesel iskânı ve kitlesel uyumu politikasını 2015’lere kadar devam ettirmiştir.

Ayrıca, Türkiye kendisine yönelen bireysel ya da kitlesel göçte önceliği ağırlıklı olarak Osmanlı eski müslüm ve gayrimüslüm tebaalarına yönelik “açık kapı politikası” biçiminde ortaya koymuştur. Örneğin 1920’lerden günümüze Yunanistan’dan gelen göçmenler, Arnavutlar, Boşnaklar ve Pomaklar ile 1980’lerde Bulgaristan’dan gelen göçmenler, 1990’larda Kuzey Irak’tan gelen göçmenler ve 2011 yılında Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar ve çatışma sonucunda Suriye’den Türkiye’ye sığınan göçmenler olarak sıralanabilir. Bu kitlesel göç kabulleri Türkiye açısından Türkleri içine alan bir koruma sistemi olmanın ötesinde, Osmanlı eski tebaalarını kapsayan ulusüstü bir politika olarak anlaşılmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nin, Osmanlı eski tebaasına bağlı ülkelerin sığınma taleplerini geri çe-

virmeyerek, açık kapı politikasını uyguladığına işaret etmektedir. Bu çerçeve de, Türkiye, Osmanlı eski tebaalarına uyguladığı gibi, Suriyeli göçmenlere yönelik de “açık kapı politikası” uygulamaktadır.

Türkiye’de uluslararası göç mevzuatının gelişiminde batı (BM ve AB) yönlendirici ve şekillendirici olmuştur. İlk olarak, Türkiye II. Dünya Savaşı’nda Avrupa’da yaşanan göçler neticesinde BM tarafından hazırlanan ve 1951 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ne, 1961 yılında taraf olmuştur. Türkiye, Sözleşmeye coğrafi sınırlama şerhi koymuştur. İkinci olarak, Türkiye, ilgili sözleşmenin kapsamını genişleten, zaman sınırını kaldıran ve 1967 yılında imzalan NewYork Protokol’ünü 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 1968 yılında onaylamıştır. 1968 yılındaki bu onay ile Türkiye Protokole katılmış, zaman sınırlamasının kaldırmış, mülteci tanımını kabul etmiş, fakat coğrafi sınırlamasını kaldırmamıştır. Üçüncü olarak, 1993 yılında imzalanan ve AB’nin oluşmasını sağlamış olan Maastrich Anlaşması ile birlik üç sütuna dayandırılmıştır. “Avrupa Toplulukları” birinci sütunu, “Ortak Dış Güvenlik ve Savunma Politikası” ikinci sütunu oluştururken, göç ve ilticaya yönelik olan konuları içine alan “Adalet ve İçişleri” üçüncü sütunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’nin AB ile uyum sürecinde 1994 yılında İltica ve Sığınma Yönetmeliği, ilerleyen dönemde de İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı 25.03.2005 tarihinde uygulamaya konulmuştur. 2011 sonrası yaşanan Suriyeli göçmen krizi ile AB’nin teşvikiyle hazırlanan Türkiye’nin ilk göç yasası olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) 2013 yılında ve 2014 yılında da Türkiye-AB arasında Geri Kabul Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Tüm bu düzenlemeler neticesinde, Türkiye’nin uluslararası göçmen politikası liberal yaklaşımın biçimlendirmesiyle kitlesel kabulden bireysel anlamda göçmenin ele alındığı bir yaklaşıma evrilmiştir. Yani, Türkiye’ye sığınan “göçmen grub”un değil “göçmen”in bireysel olarak hakları ile sosyo-kültürel ve ekonomik uyumu ana sorunsala dönüşmüştür.

Bununla birlikte, Türkiye’nin göç yönetimindeki eksikler tespit edilip yasal düzenlemenin sağlanması 1994 yılında İltica ve Sığınma Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesiyle başlamış olmasına karşın, temelde 2014 yılında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile ilk kapsamlı yasal düzenleme gerçekleştirilmiş ve uluslararası göç sorunsalı ile bu konudaki politika üretimi kurumsal bir yapı içinde kapsamlı bir biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Yasa ile Türkiye’de göçmenlere yönelik ilk kurumsal ör-

gütlenme olan GİGM’ü oluşturulmuş; uluslararası göçmenlere yönelik “mülteci” ve “sığınmacı” statüsünün dışında “geçici koruma” statüsü tanımlanmıştır. Ayrıca, ilk kez toplu iskân yerine mültecilere yönelik barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, istihdam, sosyo-kültürel uyum gibi konular da düzenlemeye gidilmiştir. 2018 yılı itibariyle AFAD sorumluluğundaki Suriyeli göçmen kampları Göç İdaresine devredilmiştir ve bu kampların kademeli olarak kapatılması sonucunda göçmenler kent alanına süzölmüştür. Böylece, hem liberal bir yaklaşımla kent alanında yaşayan Suriyeli göçmenin toplumsal uyumu hem de 3,6 milyona ulaşmış kitlesel Suriyeli göçmen topluluğunun kente uyumu önümüzdeki dönemin önemli sorunlarından bir haline gelecek gibi görünmektedir.

Sonuç olarak, süreç dikkatli irdelendiğinde, günümüzde, Türkiye, bir taraftan eski Osmanlı tebaası halklara yönelik olarak kitlesel nitelikli göçmenlere “açık kapı politikası”nı devam ettiren diğer taraftan da BM ve AB çerçevesinde “birey temelli liberal ve kapsayıcı bir göç politikası”nı uygulamaktadır. Politika üretim sürecinde, özellikle uyum politikalarının ana temelini oluşturan “çokkültürlülük mü? yoksa asimilasyon mu?” sorusu ise üzerinde yoğun olarak çalışılarak ana çerçevesi çizilebilecek bir konu olarak önemini korumaktadır.

Notlar

1 bak. Yugoslavya’dan Türkiye’ye göçleri daha detaylı incelemek için; Nurcan Özgür Baklacioğlu (2010) Dış Politika ve Göç-Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990), İstanbul: Derin Yayınları; Yugoslavya’nın Kosova bölgesindeki sorunlarının göç ve güvenlik ilişkisi hakkında geniş bilgi için bkz. Bülent Sarper Ağır (2014), “Güvenlik ve Göç Kavşağında Kosova Sorunu”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 69, No: 3, ss. 455-479.

KAYNAKÇA

- ABADAN-UNAT, N. (2017). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, ISBN: 978-9756-857-47-2.
- AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI (AFAD) (2017). *Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*. Erişim Adresi: www.afad.gov.tr, Erişim Tarihi: 23.03.2018.
- AĞANOĞLU, H. Y. (2017). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makus Talihî: Göç*. İstanbul: İz Yayıncılık, ISBN: 978-9753-558-72-3.

- AÇIR, B. S. (2014). Güvenlik ve Göç Kavşağında Kosova Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 69 (3), 455-479.
- ALAN, B. P. (2016). *Türkiye'nin Göç Yönetimine Yaklaşımı: Mevzuat ve Uygulama*. Tez (Yüksek Lisans). İstanbul Üniversitesi.
- BAKLACIOĞLU, N. Ö. (2010). *Dış Politika ve Göç, Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920- 1990)*. İstanbul: Derin Yayınları, ISBN: 978-9944-250-89-4.
- BAKLACIOĞLU, N. Ö. (2015). *Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar. Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. der. M.M. Erdoğan ve A. Kaya. ss. 191-220, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 507, ISBN: 978-6053-993-97-1.
- BOZBEYOĞLU, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*. Sayı: 2/1, 60-80.
- CENGİZKAN, A. (2004). *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- ÇİÇEKLİ, B. (2016). *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, ISBN: 978-9750-237-22-5.
- DANIŞ, A. D. (2004). Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye. *Birikim Dergisi*. Sayı: 184-185, 216-224.
- DEDEOĞLU, S. & GÖKMEN, Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*. Ankara: Efil Yayınevi, ISBN: 978-6054-579-02-0.
- Milli Eğitim Bakanlığı. Demirci: GEM'ler Üç Yıl İçinde Misyonunu Tamamlayacak. (2016). Erişim Adresi: www.meb.gov.tr/demirci-gemler-uc-yil-icindemisyonunutamamlayacak/haber/11850/tr, Erişim Tarihi: 12.01.2021.
- ERGÜVEN, N. S. & ÖZTURANLI, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 62/4, 1007-1061.
- ERKIRAL-TAVAS, O. (2015). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Stratejisi Yönetimi: Bir Model Önerisi*. Tez (Doktora). Gazi Üniversitesi.
- ERDOĞAN, M. M. (2015). *Türkiye'ye Kitlemel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler. Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. der. M.M. Erdoğan ve A. Kaya. ss. 315- 347, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 507, ISBN: 978-6053-993-97-1.
- GİGM (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü). (2017). 2016 İdare Faaliyet Raporu. Erişim Adresi: www.goc.gov.tr/files/files/faaliyet_raporu_020617.pdf, Erişim Tarihi: 23.04.2020.
- GİGM (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü). (2015) Kitlemel Akınlar. Erişim Adresi: www.goc.gov.tr/icerik3/kitlemel-akinlar_409_558_559, Erişim Tarihi: 23.04.2020.
- GİGM (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) (2020). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı, www.goc.gov.tr/geccici-koruma5638, Erişim Tarihi: 09.01.2021.
- İÇDUYGU, A. ve SİRKECİ, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. 75 Yılda Köylerden Şehirlere. der. O. Baydar. ss. 249-248, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, İÇDUYGU, A. (2004). *Türkiye'de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- İÇDUYGU, A., & ERDER, S. & GENÇKAYA, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikası 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumlarından Ulus Ötesi Dönüşümlere Araştırma Raporu*. Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi. Erişim Adresi: mirekoc.ku.edu.tr, Erişim Tarihi: 21.06.2020.
- İSKÂN TARİHÇESİ (1932). İstanbul: Hamit Matbaası, Erişim Adresi: www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 25.02.2020.
- KAMİL, İ. (2016). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*. 2 (5), 31-65.
- KARAŞAHİN, M. (2012). *Avrupa Birliği'nde Ortak Göç Politikası Oluşturma Çabaları ve Ulusal Farklılıklar Sorunu*. Tez (Yüksek Lisans). Gazi Üniversitesi.
- KARPAT, K.H. (2017) *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. çeviren B. Tırnakçı. İstanbul: .Timaş Yayınları, 3. Baskı, ISBN: 978-605-114-286-5.
- KAYAN, A. (2013). GAP Bölgesinde Kentleşmeden Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2 (3), 24-43.
- KAYNAK, M., YİNANÇ, R. & ŞAHİN, C. (1992) *Iraklı Sığınmacılar ve Türkiye*. Ankara: Tanmak Yayınları.
- KİRİŞÇİ, K. (1999). *Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi: Bilanço: 1923-1998 Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış*. İstanbul: Tarih Vakıfları Yayını. Cilt. 1, 111-121.
- KİRİŞÇİ, K. ve KARACA S. (2015) *Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelik Kitlemel Mülteci Akınları. Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. der. M.M. Erdoğan ve A. Kaya. ss. 295-314, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 507, ISBN: 978-6053-993-97-1.
- KOCA, M. (2002). AB Ülkelerine Göç, Mülteci ve Yabancı Uyrukluların İstihdamı. *Türk İdare Dergisi*,

- 97-133.
- MACAR, E. (2015). *Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi. Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. der. M.M. Erdoğan ve A. Kaya. ss. 171- 190, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 507, ISBN: 978-6053-993-97-1.
  - MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN 1967 PROTOKOLÜ. Erişim Adresi: www.goc.gov.tr/files, Erişim Tarihi: 04.05.2020.
  - ÖKSÜZ, H. (2000) İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi:1923-1938. *Atatürk Dergisi*. 3 (1), 169-188.
  - ÖZER, Y. (2015). *Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*, İstanbul: Derin Yayınları, ISBN: 978-605-4993-37-6.
  - POLAT, Y. (2021). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikası Bağlamında Suriyeli Göçmenlerin Uyumu. Kamu Yönetimi Bakımından Yerel ve Küresel Ölçekte Düşünceler ve Kurumlar*. der. Ş. KARABULUT. ss. 281-297, Ankara: Gazi Kitabevi, ISBN: 978-625-7315-81-4.
  - SARI, M. (2011). Atatürk Dönemi'nin İskân Politikasında İç İskâna Yönelik Çalışmalar (1923-1938). *Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*. 14, 87-113.
  - SOMUNCU, B. (2006). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası*. Tez (Yüksek Lisans). Dokuz Eylül Üniversitesi.
  - ŞİRİN, N. A. (2016), *Çabalar Sonuç Verecek mi? Avrupa Birliği'nin Ortak Bir Göç ve Sığınma Politikası Oluşturma Girişimleri. Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar*. der. S. G. İhlamur-Öner ve N. A. Şirin-Öner. ss. 539-556, İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, ISBN: 978-9750-510-82-3.
  - T.C. KALKINMA BAKANLIĞI ONUNCU BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2014-2018). Erişim Adresi: www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari, Erişim Tarihi: 04.05.2020.
  - T.C. KALKINMA BAKANLIĞI DOKUZUNCU BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2007-2013). Erişim Adresi: www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari Erişim Tarihi: 04.05.2020.
  - TANERİ, G. (2012). *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi*. Tez (Yüksek Lisans). Selçuk Üniversitesi.
  - YAZAN, Y. (2016). *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası Türkiye Örneği Çerçevesinde İnsan Hakları Sorunsalı*. İstanbul: Milenyum Yayınları, ISBN: 978-9758-773-81-7.
  - YILDIRIMOĞLU, H. (2005). Uluslararası Emek Göçü: Almanya'ya Türk Emek Göçü. *Kamu-İş Dergisi*. 8 (1), 1-24.2510 sayılı İskân Kanunu. (1934, 14 Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 2733).
  - 5543 sayılı İskân Kanunu. (2007, 26 Eylül). *Resmi Gazete* (Sayı: 26301).
  - 5682 sayılı Pasaport Kanunu. (1950, 24 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 7564).
  - 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun. (1950, 24 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 7564).
  - 2922 sayılı Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilere İlişkin Kanun. (1983, 19 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 18196).
  - 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK). (2013, 4 Nisan). *Resmi Gazete* (Sayı: 28615).
  - 6652 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma. (2014, 2 Ağustos). *Resmi Gazete* (Sayı: 29076).
  - 6169 sayılı Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (1994, 30 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı: 22127).
  - 2011/162 sayılı Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmeliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik. (2011, 27 Ağustos). *Resmi Gazete* (Sayı: 28038).
  - 2011/1377 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği. (2011, 19 Şubat). *Resmi Gazete* (Sayı: 27851).
  - 25.03.2005 tarihli İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı. Erişim Adresi: [www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani\(2\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/turkiye_ulusal_eylem_plani(2).pdf), Erişim Tarihi: 22.06.2020.